PUBLISISTIK MATN TURLARIDA IFODANING METAFORIK USULI

Kurbanboeva Anbarjon Otkir kizi

Teacher, Mamun university, Philology faculty,
Department of Western language and literature
anbarjonqurbanboyeva@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada publitsistik matn turlarida ifodaning metaforik usulining o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Metafora publitsistik uslubning muhim stilistik vositasi sifatida axborotni ta’sirchan, obrazli va tushunarli yetkazishda muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqot davomida publitsistik matnlarning asosiy turlari, ularning lingvistik xususiyatlari hamda metaforaning ushbu matnlardagi funksional jihatlari yoritiladi. Shuningdek, metaforalarning ijtimoiy, siyosiy va madaniy kontekstdagi qo‘llanilishi ko‘rib chiqiladi. Maqolada metaforaning matn mazmunini boyitish, o‘quvchiga emotsional ta’sir ko‘rsatish va muallif pozitsiyasini ifodalashdagi ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: publitsistik matn, metafora, stilistik vosita, obrazlilik, diskurs, til va nutq, lingvistik tahlil, emotsional ta’sir, ijtimoiy-siyosiy kontekst, publitsistik uslub.

Kirish: Hozirgi zamon tilshunosligida publitsistik matnlar jamiyat hayotining muhim ko‘zgusi sifatida alohida o‘rin egallaydi. Ushbu turdagi matnlar orqali ijtimoiy, siyosiy va madaniy jarayonlar keng ommaga yetkaziladi. Publitsistik matnlarning asosiy xususiyatlaridan biri — ularning ta’sirchanligi va obrazliligidir. Bu xususiyatlar ko‘pincha turli stilistik vositalar, xususan metafora orqali ta’minlanadi.

Metafora tilning badiiy va publitsistik imkoniyatlarini kengaytiruvchi vosita

sifatida nutqda keng qo‘llaniladi. Ayniqsa, publitsistik matn turlarida metafora muallif fikrini aniq, qisqa va ta’sirli ifodalash imkonini beradi. U nafaqat estetik vazifani bajaradi, balki o‘quvchining dunyoqarashiga ta’sir ko‘rsatadi, voqelikni muayyan nuqtai nazardan talqin etishga yordam beradi.

Mazkur maqolada publitsistik matn turlarida metaforaning o‘rni, uning funksional xususiyatlari hamda ifoda vositasi sifatidagi ahamiyati ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Barcha funktsional uslublarda tarjima jarayonining borishi va natijalariga ta'sir ko'rsatadigan bir qator til xususiyatlarini ajratish mumkin. Jurnalistik matnda atamalar, ismlar va sarlavhalarning muhim rolidan tashqari – bu sarlavhalarning o'ziga xos xususiyati va ko‘p sonli qisqartmalar yetarlilik darajasi nafaqat asl nusxaning leksik va grammatik xususiyatlariga, balki ularning maqsadli tildagi o'xshash tuzilmalar bilan munosabatlaridan ham yordam beradi. Jurnalistik matnlar uchun metaforalardan foydalanish odatda mutlaqo tushunarli hodisa sifatida qaraladi, gazeta va jurnallarda u matnni ifodalashning o'ziga xos vositalaridan biri bo'lib xizmat qiladi. [1] Metafora ko'p funktsiyali hodisa: iqtisodiy va siyosiy voqelikni chaqirib, o'quvchilarga ma'lum bo'lgan aniq tasvirlar asosida berilgan matnni yanada tushunarli qilishga qaratilgan bo'lib, hikoyaning hissiy fonini yaratadi. [2]

Odamlar metafora bilan o'ylashadi, ularning yordami bilan ular yashayotgan dunyoni yaratadilar. Lakoff va Jonson (2015) ta'kidlaganidek, bizning kontseptual sohamiz birinchi navbatda metaforikdir, bizning fikrlashimiz, kundalik tajribamiz va xatti-harakatlarimiz asosan metafora bilan belgilanadi. Zamonaviy odamlar ommaviy axborot vositalari tomonidan ularga doimiy nutq ta'siri sharoitida yashaydilar. Bunday ta'sirning kuchli vositalaridan biri metafora bo'lib, u kognitiv

[1] Kupina, 2017, 28-bet
[2] Post mass media in the modern informational society "Journalistic text in a new technological environment: achievements and problems"PECULIARITIES OF TRANSLATION AND METAPHORIC MODELLING IN JOURNALISTIC TEXTS

nuqtai nazardan shunchaki majoziy vosita emas, balki muhim pragmatik salohiyatga ega bo'lgan dunyoni bilish, tuzish va tushuntirish usulidir.

Metaforizatsiya jarayonlari "bilimlar bo'yicha aniq operatsiyalar bo'lib, ko'pincha bilimlarning ontologik holatining o'zgarishiga olib keladi (noma'lum ma'lum bo'ladi va ma'lum butunlay yangi)"[3]. Metafora ikkita kontseptual sohani bog'laydi, ulardan biri (manba sohasi) yaxshi tuzilgan va aloqa ishtirokchilariga ma'lum, ikkinchisi (maqsadli soha) toifalash, tushuntirish, kontseptsiyalashni talab qiladi. Bilimlarni verbalizatsiya qilish, qoida tariqasida, kognitiv va kommunikativ tajribada yaxshi o'zlashtirilgan prototipik aqliy birliklarni o'z ichiga olganligi sababli, metaforizatsiyani o'rganish haqiqatning qaysi bo'laklari eng ko'p tushunchalar bilan ifodalanishini ko'rsatishi va ularning tilni aks ettirishning eng faol usullarini aniqlashi mumkin.[4]

Zamonaviy siyosiy nutq zamonaviy voqelikni aks ettiruvchi turli xil metaforik modellar bilan tavsiflanadi. Metaforik kengayishning eng tipik manbalari dastlab insonning dunyoqarashida, uning kundalik rasmida eng ko'p tuzilgan sohalardir.[5]. Shunday qilib, o'tgan asrning tashviqot-siyosiy nutqida nafaqat ruslar, balki Amerika siyosiy nutqi uchun ham xarakterli bo'lgan "Jamiyat - sog'lom / kasal organizm" metaforik modeli keng tarqaldi. Bemorning tanasining tasvirlari tajovuzkorlik, tashvish, narsalarning tabiiy tartibidan og'ishning kontseptual vektorlari bilan birlashtirilgan bo'lib, ular "umidsizlik, yomon taxminlar", "mavjud vaziyatning tartibsizligi va yo'l qo'yib bo'lmasligi haqidagi g'oyalar" ni aks ettiradi (Chudinov, 2001).,67-bet). Morbial metaforalarning pragmatik ma'nosini quyidagicha aniqlash mumkin: iqtisodiyot, Qo'shma Shtatlar va Rossiyadagi siyosiy vaziyatning qolgan qismi kabi va darhol tibbiy yordamga muhtoj bemorlarga o'xshaydi, aks holda o'lim bo'lishi mumkin. Shunga ko'ra,

[3] (Baranov va Karaulov, 1991, 185-bet)

[4] *https://doi.org/10.15405/epsbs.2019.08.02.19 Corresponding Author: Irina Denisova Selection and peer-review under responsibility of the Organizing Committee of the conference eISSN: 2357-1330*

[5] (Boldyrev, 2016, 38-bet)

siyosiy faoliyat sub'ektlari yaralarni davolash yoki kasal organizmni davolash uchun mo'ljallangan shifokorlar, tabiblar sifatida ifodalanadi.

Morbial metafora bo'yicha ko'plab tadqiqotlar uni "zamonaviy madaniy ong haqiqati" deb tan olishga imkon beradi, shuning uchun bu hodisa nafaqat milliy, balki "umumiyroq, agar global bo'lmasa" (Shmeleva) , 2000, 5-bet). Muranning (2002) fikriga ko'ra, "tibbiy" metafora siyosiy nutqda, qoida tariqasida, jamiyat hayotining ma'lum bir bosqichiga xos bo'lgan ijtimoiy va siyosiy hodisalarni kontseptsiyalash uchun ishlatiladi. Boshqacha qilib aytganda, kasallikning metaforasi tizimli emas, balki vaqti-vaqti bilan.

Boshqa tomondan, shuni ta'kidlash kerakki, morbial metafora (shuningdek, "tibbiy" nomi bilan ham tanilgan) juda an'anaviydir, xususan, ular XIX asr adabiy-tanqidiy maqolalarida va jurnalistikasida faol ishlatilgan. 20-asrning o'rtalarida "tibbiy" metafora lingvistik xususiyatga ega bo'ldi, baholash elementi ma'noda birinchi o'ringa chiqdi, bu esa ularning gazeta va jurnalistik uslubda ustun qo'llanilishiga olib keldi.[6]

"Jamiyat - sog'lom / kasal organizm" metaforik modelini tavsiflash uchun ushbu tadqiqot bilimlarni ifodalash nazariyasidan olingan ramkaning kognitiv toifalari, skript uyasidan foydalanadi. Ramka - bu slotlardan tashkil topgan terilgan vaziyatning tavsifi. Slotlar - bu vaziyatning elementlari bo'lib, ular ramkaning ba'zi bir qismini, uni konkretlashtirishning ba'zi jihatlarini o'z ichiga oladi. Skript ramkadan farqli o'laroq, stereotipik bilimlarni ifodalashning protsessual usuli bo'lib, u algoritm nuqtai nazaridan tuzilgan va muayyan modelga xos bo'lgan vaziyatlar ketma-ketligidir.

Morbial metafora quyidagi ramkalar bilan ifodalanishi mumkin: "Bemorlar

[6] (Balashova, 2018)

va tibbiyot xodimlari", "Kasallik turlari", "Kasallik sabablari", "Kasallik belgilari", "Davolash usullari", "Bemorning ahvoli".

Rossiya va Amerika siyosiy nutqidagi "Jamiyat - sog'lom / kasal organizm" modelining ramka-slot tuzilishini ko'rib chiqish mumkin.

"Bemorlar va tibbiyot xodimlari" ramkasi

1.1 uyasi. Bemorlar

Ko'pincha Rossiya va Amerika Qo'shma Shtatlarining iqtisodiyoti, siyosiy tuzilmalari, alohida hududlari, iqtisodiyot tarmoqlari metaforik ravishda kasal organizm yoki shoshilinch tibbiy yordamga muhtoj bo'lgan bemorni davolash sifatida belgilanadi.

• Amerikaning kasal iqtisodiyoti respublikachilarning hayotini qiyinlashtiradi

• Rossiya sog'liqni saqlash tizimini davolash vaqti keldi.

1.2 uyasi. Tibbiyot xodimlari

Agar Rossiya va Qo'shma Shtatlardagi iqtisodiy va siyosiy vaziyat davolanishga muhtoj bemor deb hisoblansa, unda odamlar, partiyalar va boshqa tashkilotlar mamlakat uchun nimadir qilishmoqchi bo’lgan shifokorlar, jarrohlar, terapevtlar shakli.

• Shifokorlar bemorning ahvoli (Germaniya) Amerika davlatiga nisbatan ancha yomon ekanligini uzoq vaqtdan beri bilishadi.

• Rossiya jahon iqtisodiyotining “sof donori” hisoblanadi: neftdan tashqari

undan eng yaxshi miya va kapital oqib chiqadi.

Tahlil qilingan misollar zamonaviy siyosat tilining tagiga chizilgan metaforadan dalolat beradi. Ko'rinib turibdiki, metafora o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi va u yoki bu metaforik modelning faollashishi ma'lum darajada iqtisodiyotning va butun mamlakatning holatiga bog'liq. Inqiroz va tushkunlik davrida Rossiya va Amerikaning iqtisodiy va siyosiy voqeligini kasal inson organizmi sifatida qabul qilish mumkin emas, bu bizga bugungi zamonaviy dunyoni jismoniy va ruhiy jihatdan nosog'lom deb qabul qilish haqida gapirishga imkon beradi. Shu bilan birga, Amerika ommaviy axborot vositalarida morbial metafora ko'pincha o'zining "tashqi" shaklida, ya'ni boshqa mamlakatlardagi ijtimoiy kasalliklarni tavsiflashda qo'llaniladi, bizning matbuotimiz esa, ayniqsa, metaforik kasalliklarni faol ravishda ochib beradi.

Xulosa qilib aytganda, publitsistik matn turlarida ifodaning metaforik usuli muhim stilistik vositalardan biri hisoblanadi. Metafora orqali muallif o‘z fikrini obrazli, ta’sirchan va tushunarli shaklda ifodalash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Ayniqsa, publitsistik matnlarning asosiy vazifasi — keng ommaga axborotni yetkazish va ularga ta’sir ko‘rsatishdan iborat ekanligini inobatga olsak, metaforaning roli yanada ortadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, metafora publitsistik matnlarda nafaqat estetik vazifani bajaradi, balki muayyan ijtimoiy, siyosiy va madaniy g‘oyalarni targ‘ib qilishda ham samarali vosita sifatida xizmat qiladi. U o‘quvchining e’tiborini jalb etadi, murakkab tushunchalarni sodda va ravshan qilib yetkazadi hamda matnning umumiy ta’sirchanligini oshiradi.

Shuningdek, publitsistik matn turlarida metaforalarning qo‘llanishi

muallifning individual uslubini namoyon etadi va diskursning emotsional-ekspressiv xususiyatlarini kuchaytiradi. Kelgusida ushbu yo‘nalishda olib boriladigan tadqiqotlar metaforaning kognitiv va pragmatik jihatlarini chuqurroq o‘rganishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Galperin, I. R. *Stylistics*. – Moscow: Higher School, 1977.
2. Arutyunova, N. D. *Metaphor and Discourse*. – Moscow: Nauka, 1990.
3. Leech, G., Short, M. *Style in Fiction*. – London: Longman, 1981.
4. Fairclough, N. *Media Discourse*. – London: Edward Arnold, 1995.
5. Lakoff, G., Johnson, M. *Metaphors We Live By*. – Chicago: University of Chicago Press, 1980.
6. Qobulova, U. S. *Metaforik matnda integral va differensial semalar munosabati*. – Toshkent, 2007.
7. Xudayberganova, D. S. *O‘zbek tilidagi badiiy matnlarning antropotsentrik talqini*. – Toshkent, 2015.
8. Xo‘jamqulov, A. *O‘zbek tilida metaforaning tasnifi*. – Toshkent: Akademnashr, 2011.
9. Kovalevskaya, E. V. *Metafora i sravnenie v publitsisticheskom tekste*. – 2009.
10. Gafurova, G. B. *Linguopragmatic features of metaphor and metonymy in the translation of publicistic texts*. – 2020.